



**You have downloaded a document from
RE-BUS
repository of the University of Silesia in Katowice**

Title: Demotywatory w rosyjskim dyskursie politycznym

Author: Ewa Kapela

Citation style: Kapela Ewa. (2019). Demotywatory w rosyjskim dyskursie politycznym. "Przegląd Rusycystyczny" (Nr 1 (2019), s. 213-228)



Uznanie autorstwa - Licencja ta pozwala na kopiowanie, zmienianie, rozprowadzanie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie pod warunkiem oznaczenia autorstwa.



UNIwersYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH



Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego



Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

EWA KAPEŁA
Uniwersytet Śląski

DEMOTYWATORY W ROSYJSKIM DISKURSIE POLITYCZNYM

Dyskurs polityczny w szerokim ujęciu tworzą zarówno instytucjonalne, jak i nieinstytucjonalne formy komunikacji¹, pod warunkiem, że przynajmniej jeden z trzech elementów procesu komunikowania (podmiot, treść komunikatu lub adresat) ma związek z polityką². Zróznicowany dyskurs polityczny posiada strukturę radialną. Składają się na nią gatunki prototypowe (np. debaty parlamentarne, wystąpienie publiczne polityka lub program partii politycznej) oraz peryferyjne (np. wywiad, artykuł analityczny, prywatna rozmowa na temat polityki, karykatura lub dowcip)³. Sferą realizacji centralnych gatunków dyskursu politycznego jest komunikacja instytucjonalna, związana bezpośrednio ze sprawowaniem władzy, z działalnością polityczną w ramach określonych instytucji. Jelena Szejgał włącza wymienione gatunki centralne do tzw. pierwotnego dyskursu politycznego. Do dyskursu wtórnego badaczka zalicza wszelkiego rodzaju „rozmowy o polityce”, tj. reakcje na czyny i słowa polityków, komunikaty o charakterze komentującym, interpretacyjnym, oceniającym, które sytuują się na pograniczu różnych typów dyskursu (np. poli-

¹ Patrz: В.И. Карасик, *О типах дискурса*, w: В.И. Карасик, Г.Г. Слышкин (red.), *Языковая личность: институциональный и персональный дискурс*, Перемена, Волгоград 2000, s. 5–20; zob. *Дискурс политики и дискурс политический*, w: М. Czyżewski, S. Kowalski, A. Piotrowski (red.), *Ритуальный хаос. Studium дискурсу publicznego*, WAiP, Warszawa 2010, s. 22–25.

² С.Н. Колесникова, *Особенности политического дискурса*, „Вестник Челябинского государственного университета” 2011, nr 33, s. 68, <https://cyberleninka.ru/article/v/osobennosti-politicheskogo-diskursa-i-ego-interpretatsiya> (05.08.2017).

³ Е.И. Шейгал, *Семиотика политического дискурса*, Волгоградский государственный университет, Волгоград 2000, s. 320–322.

tycznego i medialnego)⁴. Celem wtórnego dyskursu politycznego nie jest jedynie przekazanie informacji dotyczących życia politycznego, ale przede wszystkim wyrażenie opinii, zwykle nacechowanej emocjonalnie. Najpopularniejszym medium — łatwo dostępnym, mającym szeroki zasięg i oferującym wiele możliwości — pozwalającym realizować taki dyskurs jest obecnie Internet. Cyberprzestrzeń to nie tylko miejsce uprawiania dziennikarstwa politycznego, ale także pole działalności nieprofesjonalnej — obywatelskiej. Jednym z wielu sposobów/narzędzi reakcji na wydarzenia polityczne, jakie mają do dyspozycji użytkownicy Internetu, jest demotywator.

Ze względu na sferę realizacji, treść i specyfikę komunikatu, plakaty demotywuujące o tematyce politycznej (dalej — demotywatory polityczne) można zaliczyć do wymienionych przez Szejgala peryferyjnych, nieprototypowych gatunków szeroko pojmowanego dyskursu politycznego.

Stanowiąc element dyskursu internetowego, demotywator — jak konstatuje Halina Kudlińska — „jest w pełni ukształtowaną konwencją gatunkową, której można przypisać określony potencjał interakcyjny i która charakteryzuje się wyrazistą intencją [najczęściej anonimowego — E.K.] autora, typową tematyką, a także utrwaloną strukturą tekstową o określonych właściwościach semiotycznych i kompozycyjnych”⁵.

Demotywator — jako tekst wielokodowy, werbalno-wizualny, multimedialny, kreolizowany, skomplikowany semiotycznie etc.⁶ — na poziomie strukturalno-kompozycyjnym stanowi połączenie umieszczonego w czarnej ramce elementu graficznego i komentującego go podpisu.

Forma demotywatora (traktowanego zwykle jako rodzaj szablonowego memu internetowego⁷) nawiązuje do amerykańskich pla-

⁴ Tamże, s. 321.

⁵ H. Kudlińska, *Demotywator jako nowy gatunek dyskursu 2.0*, „Teksty Drugie” 2014, nr 3, s. 315.

⁶ И.Б. Бугаева, *Демотиваторы как новый жанр в Интернет-коммуникации: жанровые признаки, функции, структура, стилистика*, „Стил” 2011, nr 10, s. 149, <http://rastko.org.rs/filologija/stil/2011/10Bugaeva.pdf>; (20.08.2017).

⁷ J. Nowak mianem memu internetowego określa „formalnie dowolny rodzaj medialnej treści, która zdobywa popularność w procesie spontanicznej dystrybucji online, odbywającej się poza przemysłami kultury”. J. Nowak, *Memy internetowe: teksty (cyfrowej) kultury językiem krytyki społecznej*, w: I. Hofman, D. Kępa-Figura (red.), *Współczesne media. Język mediów*, UMCS, Lublin 2013, s. 240. Zob. także np. W. Kołowiecki, *Memy internetowe jako nowy język Internetu*, „Kultura i Historia” 2012, nr 21, www.kulturaihistoria.umcs.lublin.pl/archives/3637

katów propagujących aktywność życiową i pozytywne spojrzenie na świat. Motywujące zdjęcia z podpisami rozwieszane w korporacjach miały wpływać na poprawę wydajności pracy. Plakaty demotywujące powstały jako parodia „motywatorów”. „Demotywator z założenia miał osiągać efekt odwrotny — podpis pod obrazkiem, choć w humorystyczny sposób, przekazywał pesymistyczną wizję świata, służył jego krytyce”⁸. Z czasem ta forma żartu korporacyjnego przekroczyła granice biur i stała się powszechnym sposobem komentowania rzeczywistości. Zdaniem socjologów demotywatory zaspokajają m.in. potrzebę śmiechu, wzmocnienia lub modyfikacji wartości, identyfikacji z grupą. Umożliwiają ponadto realizację potencjału twórczego jednostki oraz prezentują wynik kreatywnej interpretacji rzeczywistości⁹.

Demotywator — nowy hybrydalny gatunek dyskursu internetowego 2.0¹⁰, który „służy za zwierciadło (nierzadko krzywe) i archiwum rzeczywistości społeczno-kulturowej [oraz jest — E.K.] nośnikiem treści, poglądów, nastawień i opinii”¹¹ pewnej społeczności — doskonale nadaje się do krytycznej (często przy tym humorystycznej) interpretacji i komentowania wydarzeń i aktorów sceny politycznej.

Maria Woroszyłowa odnotowuje, że humor jest jednym z podstawowych narzędzi nieformalnej komunikacji politycznej. Pozwala w skondensowanej formie ujawniać absurdy czy podwójne standardy, daje możliwość przedstawienia swojego zdania¹². Inna lingwistka rosyjska zauważa, że memy internetowe dotyczące polityki mogą być rozpatrywane jako nieskrępowana reakcja internautów na sytuację

(10.07.2017); M. Kamińska, *Nieczne memy. Dwanaście wykładów o kulturze Internetu*, Galeria Miejska Arsenal, Poznań 2011; A. Walkiewicz, *Czym są memy internetowe? Rozważania z perspektywy memetycznej*, „Teksty z Ulicy” 2012, nr 14.

⁸ W. Kołowiecki, *Memy internetowe...*

⁹ Л.В. Бабина, *Об особенностях демотиватора как полимодального текста*, „Филологические науки. Вопросы теории и практики” 2013, nr 2, s. 28–33, www.gramota.net/materials/2/2013/2/5.html (28.10.2017).

¹⁰ Idea Web 2.0 opiera się na aktywnej roli użytkowników Internetu. Internauci nie tylko wyszukują informacje, ale też sami generują treści dostępne w serwisach internetowych. Patrz: J. Wątróbski, S. Wolanicka, *Na granicy dwóch web-światów*, „Modele Inżynierii Teleinformatyki” 2010, nr 5, http://mit.weii.tu.koszalin.pl/MIT5/Modele%20inzynierii%20teleinformatyki%205_12%20Watrobski%20Wolanicka.pdf (28.09.2017).

¹¹ H. Kudlińska, *Demotywator jako nowy gatunek...*, s. 316–317.

¹² М.Б. Ворошилова, *Политический креолизованный текст: ключи к прочтению*, Урал. гос. пед. ун-т, Екатеринбург 2013, s. 94.

polityczną, forma krytyki lub protestu, możliwość wyrażenia treści zakazanych, a w szerszej skali — jako przejaw myślenia grupowego¹³. Badacze polskiego dyskursu politycznego twierdzą, że „w komunikacji społecznej ośmieszanie rządzących, np. za pomocą dowcipów, rysunków satyrycznych, graffiti, jest jedną z form kontroli ich działań przez rządzonych”¹⁴.

Nie bez znaczenia zatem okazuje się aspekt psychologiczny omawianego zjawiska. Humorystyczne komentowanie wydarzeń politycznych może być dla internautów swego rodzaju mechanizmem obronnym — pozwala zdystansować się od problemu, pomaga „przetrawić” sytuację nieakceptowaną lub poczuć tymczasową wyższość nad wyśmiewanym obiektem. Niekiedy może okazać się jedyną możliwą formą aktywności społeczno-politycznej. Demotywator staje się narzędziem kompensacji. Obywatele odczuwają potrzebę nadawania sensu relacjom społecznym i politycznym za pomocą humoru, by w ten sposób radzić sobie z niezadowoleniem¹⁵. Bogdan Dziemidok wyraźnie akcentuje terapeutyczną rolę śmiechu, traktując różne formy komizmu jak *katharsis*:

Kpina, złośliwy dowcip, szyderstwo i twórczość satyryczna mogą być wartościowe dla społecznej higieny psychicznej jako sposoby rozładowywania narastającego niezadowolenia, bezsilnego gniewu, oburzenia i kompleksów. Mogą stać się również ważną formą rekompensaty za niepowodzenia i rozczarowania osobiste, za poniżenie, strach i klęski grupy społecznej lub całego narodu¹⁶.

Przegląd tematyki oraz bohaterów demotywatorów politycznych pozwala zdiagnozować nastroje społeczne. Najbardziej eksploatowane tematy dotyczą tej sfery zjawisk, która dla określonej społeczności jest szczególnie ważna, aktualna, niepokojąca. Demotywatory rosyjskojęzyczne komentują przede wszystkim następujące kwestie: wybory, partykularne interesy polityków/partii, korupcję, specyfikę rosyjskiej polityki zagranicznej (dążenia mocarstwowe, relacje rosyjsko-ukraińskie, stosunek do państw zachodnich).

¹³ С.В. Канашина, *Интернет-мем и политика*, «Политическая лингвистика» 2017, nr 1, s. 69–70.

¹⁴ E. Malinowska, J. Nocoń, U. Żydek-Bednarczuk (red.), *Style współczesnej polszczyzny. Przewodnik po stylistyce polskiej*, Universitas, Kraków 2013, s. 424.

¹⁵ Zob. С.В. Канашина, *Интернет-мем и политика...*, s. 71.; С.С. Мельников, *Исторические предпосылки институционализации политического юмора*, „Вестник МГИМО” 2014, nr 6 (39), s. 219–227.

¹⁶ B. Dziemidok, *O komizmie*, Książka i Wiedza, Warszawa 1967, s.142.

Częstotliwość wykorzystywania podobizny określonego polityka można uznać za wskaźnik jego popularności. Ulubionymi bohaterami rosyjskojęzycznych demotywatorów są Władimir Putin i Dmitrij Miedwiediew. Oprócz nich na plakatach pojawiają się m.in. Siergiej Ławrow, Dmitrij Pieskow czy Władimir Żyrinowski. Internauci komentują na przykład charakterystyczny idiolekt ostatniego z wymienionych oraz niemożliwe do spełnienia pragnienie bycia prezydentem. Spośród zagranicznych polityków ulubionymi bohaterami memów są kolejni prezydenci Stanów Zjednoczonych. W dotyczących relacji międzynarodowych demotywatorach o charakterze komparatystycznym zawsze wskazuje się na wyższość Federacji Rosyjskiej, dlatego też przywódcy innych państw są w nich deprecjonowani.

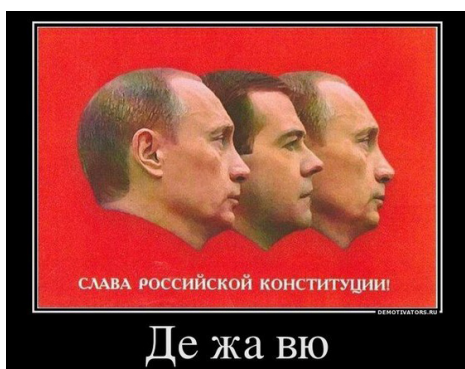
Z bogatego materiału egzemplifikacyjnego dostępnego na stronach internetowych rusdemotivator.ru, demotivators.to, demotivatorium.ru, demotivation.me, kaifolog.ru, vk.com/polit__dem, pikabu.ru wybraliśmy kilkanaście przykładów demotywatorów, których bohaterami są najważniejsi politycy rosyjscy. Analizując materiał egzemplifikacyjny, prześledzimy relacje formalne i semantyczne pomiędzy elementami kompozycyjnymi plakatów, by na tej podstawie zaproponować interpretację sensu całego przekazu.

Właściwa recepcja demotywatora, zwłaszcza politycznego, nie zawsze jest możliwa jedynie na podstawie samego plakatu, ponieważ nie wszystkie komponenty znaczeniowe są wyrażone eksplicitnie. Do prawidłowej interpretacji i pełnego zrozumienia jego sensu nieodzowne jest posiadanie wiedzy pozajęzykowej. Odczytując zaprezentowane niżej demotywatory, odbiorca przywołuje informację o nowelizacji konstytucji Federacji Rosyjskiej. Poprawki do konstytucji zaakceptowane w 2008 roku wydłużyły kadencję prezydenta z 4 do 6 lat oraz nadały Dumie Państwowej kompetencje kontrolne wobec rządu¹⁷.

Komentarz dołączony do grafiki [1], opatrzonej podniosłym hasłem wyrażającym cześć i chwałę dla konstytucji, nabiera zabarwienia ironicznego. *Deja vu*, czyli 'złudzenie pamięciowe polegające na przekonaniu, że osoby, przedmioty lub sytuacje obserwowane po raz pierwszy już były widziane we wcześniejszych okresach życia'¹⁸, jest możliwe właśnie dzięki konstytucji.

¹⁷ Portal Spraw Zagranicznych, <http://www.psz.pl/162-wschod/zmiana-rosyjskiej-konstytucji-stala-sie-faktem> (08.08.2017).

¹⁸ S. Dubisz (red.), *Uniwersalny słownik języka polskiego*, PWN, Warszawa 2006.



[1] Слава российской конституции
Де жа вю¹⁹.



[2] Ого, сколько всего я могу.

Przykład ten, podobnie jak kolejne, potwierdza konstatacje badaczy o intertekstualności demotywatorów²⁰. Ze względu na materię, ma ona jednak wymiar szczególny. Nie jest to typowa relacja intertekstualna (o takiej można mówić jedynie w odniesieniu do samego podpisu), ale wielopoziomowa interikoniczność (interwizualność, intertekstualność wizualna)²¹. W charakterze wizualnego komponentu demotywatora [1] wykorzystano plakat mający status memu internetowego (cytat wizualny), który z kolei swoją formą nawiązuje do plakatów przywódców komunistycznych (aluzja wizualna), co może rodzić sensy naddane, por. ilustrację:



¹⁹ Poprawny zapis *дежа вю*.

²⁰ Patrz np. И.Б. Бугаева, *Демотиваторы как новый жанр...*, Л.В. Бабина, *Об особенностях демотиватора...*

²¹ Zob. S. Czekański, *Wizualna intertekstualność*, w: P. Brożyński, M. Jędrzejczyk (red.), *Obraz/ciało*, Fundacja SPLOT, Kraków 2013, s. 57–71; В.Е. Чернявская, *Лингвистика текста: Поликодовость, интертекстуальность, интердискурсивность*, Либроком, Москва 2009, s. 227.

Wśród demotywatorów znajdujemy takie, które prezentują tzw. prawdy ogólne i odwieczne, oraz takie, które powstały jako reakcja na określone zdarzenie/sytuację. Te drugie dość szybko tracą aktualność. Oderwanie od pierwotnego kontekstu utrudnia rozszyfrowanie intencji autora albo — odwrotnie — daje możliwość różnych interpretacji. Jednym z możliwych odczytań demotywatora [2] jest przypisanie wyrażającego zadowolenie zdania umieszczonego pod zdjęciem konstytucji („ОГО, сколько всего я могу”) **samemu prezydentowi**.

W hybrydalnym demotywatorze współistnieją ze sobą elementy należące do kodu werbalnego i ikonicznego. „Budują [one] skomplikowaną siatkę relacji: współustanawiają znaczenia i wspólnie tworzą [...] zintegrowaną wypowiedź”²². Badacze odnotowują różne rodzaje korelacji między obrazem a słowem: znaczenia obu elementów mogą całkowicie się pokrywać, krzyżować, uzupełniać, znaczenie jednego z elementów może podkreślać, wydobywać pewien aspekt znaczenia drugiego, może być wobec niego przeciwstawne, służyć jako komentarz bądź stanowić jedynie przyczynek do poszukiwania punktów wspólnych i dokonywania na tej podstawie interpretacji całości tekstu²³.

Demotywator [3] — jeden z wielu poświęconych kwestii wyborów prezydenckich — jest przykładem tego, jak komponenty dwóch kodów semiotycznych mogą istnieć jedynie w połączeniu, ponieważ dopiero wtedy przejawia się ich integralny sens²⁴.



[3] Такой огромный выбор кандидатов, а ты на выборы не ходишь.

²² H. Kudlińska, *Demotywator jako nowy gatunek...*, s. 319.

²³ Na ten temat: М.Б. Ворошилова, *Политический креолизированный текст...*, s. 33–35.

²⁴ Zob. tamże, s. 30.

Fotografia wypełniona podobiznami Putina została opatrzona ironicznym komentarzem: „Taki ogromny wybór kandydatów, a ty nie chodzisz na wybory”. Wybór zakłada istnienie wielu różnych możliwości. Obraz na demotywatorze sugeruje, że w tym przypadku możliwość jest tylko jedna. Sygnałem ironiczności powyższego tekstu jest „zakwestionowanie znaczenia dosłownego przez [...] okoliczności towarzyszące wypowiedzi, a także przez znaczenie innych części tekstu, którego wypowiedź ironiczna jest składnikiem, i wreszcie przez właściwą odbiorcy znajomość spraw i ludzi, do której się autor odwołuje”²⁵. Kontekstem aktualizującym ironiczne odczytanie powyższego podpisu jest zarówno element obrazowy, jak i wiedza pozajęzykowa.

Obywatele interesują się nie tylko wielką polityką, ale także życiem prywatnym liderów politycznych. Rosyjskich internautów frapuje na przykład tajemnica młodego wyglądu Władimira Putina. W 2016 roku użytkownik Runetu zadał pytanie: „Почему Путин все время молодет, нынешний Путин значительно моложе Путина 2000 г.?”²⁶. Kiedy w marcu 2015 roku Putin na kilka dni zniknął ze sceny politycznej, snuto domysły na temat jego losów. Pojawiły się m.in. przypuszczenia, że ta absencja ma związek z operacją plastyczną²⁷. Zniknięcie prezydenta Rosji było komentowane również w mediach zagranicznych.



[4] Власть меняет людей до неузнаваемости.



Tydzien pilem, a oni, ze umarlem.

²⁵ M. Głowiński i in., *Słownik terminów literackich*, Ossolineum, Wrocław 2000, s. 221.

²⁶ <https://otvet.mail.ru/question/182209845> (18.08.2017).

²⁷ *Что В. Путин сделал со своим лицом?*, <https://vmirechudes.com/chto-v-putin-sdelal-so-svoim-licom/> (18.08.2017).

Zestawienie fotografii Putina ze zdjęciem bohatera literackiego i filmowego [4] aktualizuje możliwość podwójnego odczytania de-skrypcji werbalnej: władza zmienia zarówno charakter, jak i aparycję ludzi. Widać tu również element karnawalizacji — zakładanie i zrywanie masek. Kolejne operacje plastyczne, na których temat spekuluje się w Internecie, mogą doprowadzić do tego, że za kilka lat trudno będzie odgadnąć prawdziwą tożsamość polityka. Porównanie do Fantomasa uruchamia ponadto dodatkowe konotacje: ‘genialny przestępca’, ‘człowiek w masce’²⁸.

Dla współczesnej polityki wewnętrznej w Rosji charakterystyczne jest zamienianie się najwyższymi stanowiskami w państwie przez te same osoby. Wspólne rządy Putina i Miedwediewa przyjęło się określać mianem tandemu. Relacje wymienionych polityków są jednym z najczęstszych tematów demotywatorów politycznych.



[5] В любом тандеме рулит только один.



[6] Лучшая мужская роль второго плана

W procesie recepcji demotywatora [5] zdjęcie wydaje się zbędne, gdyż nie wnosi żadnych nowych elementów znaczeniowych. Podpis należy do kategorii „prawd ogólnych”, a jego odniesienie do sytuacji

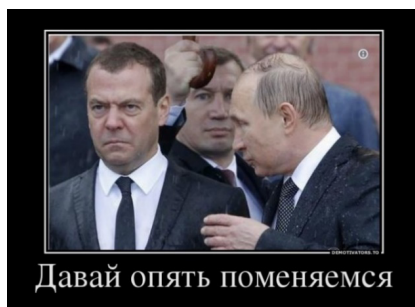
²⁷ „Tajemniczy Fantomas popełnia kolejne przestępstwa, przyjmując maski innych osób, dzięki czemu nikt nie wie, kim tak naprawdę jest”, <http://www.filmweb.pl/film/Fantomas-1964-30769#> (18.08.2017). „Фантомас — вымышленный персонаж, гениальный преступник, скрывающий свое лицо, один из наиболее известных антигероев французской литературы и кино”, <https://ru.wikipedia.org/wiki/Фантомас> (18.08.2017).

politycznej możliwe jest w odpowiednim kontekście (tutaj: umieszczenie go w kategorii „polityczne” na portalu demotivators.ru). W przykładzie [6] elementy kodu werbalnego i wizualnego uzupełniają się. Odczytanie intencji autora następuje w wyniku ich syntezy: bez fotografii podpis byłby jedynie nazwą kategorii nagrody filmowej: „najlepszy aktor drugoplanowy”. Nie bez znaczenia jest oczywiście znajomości realiów politycznych Rosji.

Sprawowanie przez Putina i Miedwediewa na przemian funkcji prezydenta i premiera jest ogrywane w poniższych demotywatorach.



[7] Многосерийная российская комедия: Владимир Владимирович и Дмитрий Анатольевич меняются профессиями



[8] Давай опять поменяемся.

Demotywator [7] odwołuje się do popularnej komedii radzieckiej z 1973 roku *Иван Васильевич меняет профессию* (pol. *Iwan Wasiłjewicz zmienia zawód*). Do filmu nawiązuje zarówno warstwa graficzna (przerobiony kadr z filmu), jak i słowna („Władimir Władimirowicz i Dmitrij Anatoljewicz zamieniają się zawodami”). W zaprezentowanym demotywatorze obraz podkreśla efekt humorystyczny wywoływany przez sam podpis, gwarantując zarazem prawidłowe rozpoznanie gry słownej. Źródłem komizmu i jednocześnie wyrazem krytycznego stosunku do opisywanego faktu jest polisemia rzeczownika „комедия” (‘gatunek literacki/filmowy’; ‘zabawne zdarzenie’; ‘hipokryzja’²⁹) oraz dodanie przymiotnika „многосерийная” (‘w odcinkach’).

²⁹ Комедия 1. ‘Драматическое произведение со смешным, забавным или сатирическим сюжетом’ 2. ‘Смешное, забавное происшествие’ 3. Презрит. ‘Лицемерие, притворство в исполнении чего-л., лицемерное поведение’. // С.А. Кузнецов (red.), *Большой толковый словарь русского языка*, <http://www.gramota.ru/> (20.01.2018).

Halina Kudlińska odnotowuje, że „wielokrotnie replikowanym elementem może być każda z obu części strukturalnych tekstu, np. towarzysząca rozmaitym wariantom wizualizacji deskrypcja werbalna o statusie internetowego memu”³⁰. W demotywatorach [8] i [9] komponentem powtarzalnym jest fotografia. Zdjęcie zostało zrobione 22 czerwca 2017 roku podczas uroczystości upamiętniającej obrońców ojczyzny. Mimo silnego deszczu prezydent odmówił schronienia się pod parasolem. Pozostali uczestnicy uroczystości musieli pójść w jego ślady. Ochroniarz mimo wszystko osłonił parasolem prezydenta i premiera, jednak ci zdążyli już przemoknąć. Uchwycony przez fotografa surowy wyraz twarzy Miedwiediewa natychmiast stał się memem internetowym. Nie wiadomo, co prezydent mówił do premiera, więc Internauci dodają do fotografii rozmaite warianty jego wypowiedzi³¹. Sam element wizualny daje możliwość różnego odczytania jego sensu przez odbiorcę. Perspektywę interpretacyjną wyznacza dopiero komponent werbalny³².

Twórcy demotywatorów chętnie trawestują słowa Miedwiediewa skierowane do krymskich emerytów w 2016 roku³³. Ówczesnego premiera zapytano o obiecaną waloryzację emerytur. Szef rządu odpowiedział: **„А ее нигде нет. Просто нет денег. Найдем деньги — будет индексация. Вы держитесь, здоровья вам, хорошего настроения”**³⁴. Replika premiera w postaci frazy „Денег нет, но вы держитесь” (Pieniądzy nie ma, ale trzymajcie się) szybko uzyskała status memu internetowego.

Kadr z nagrania ze spotkania na Krymie wykorzystano w demotywatorze [10]. Podpis jest odpowiedzią mieszkańców półwyspu na słowa premiera: „Nie mamy sił dłużej się trzymać. Planeta Krym. Pieniądzy brak. Turystów brak. Mostu brak. Zamieszкана przez watę”. Zarówno w płaszczyźnie graficznej (doklejony rysunek robota z bajki), jak i werbalnej pojawia się odwołanie do filmu animowanego *Тайна третьей планеты*. „Держаться нету больше сил” — to fraza wypowiedziana przez mówiącego ptaka z bajki (Птица Говорун). W drugiej części podpisu wykorzystano strukturę składniową komunikatu z filmu, wypełniając ją nową treścią, por.:

³⁰ H. Kudlińska, *Demotywator jako nowy gatunek...*, s. 327.

³¹ <http://fakty.ua/239243-promokshie-putin-i-medvedev---foto-dnya>; <https://vistanews.ru/computers/internet/152156> (03.08.2017).

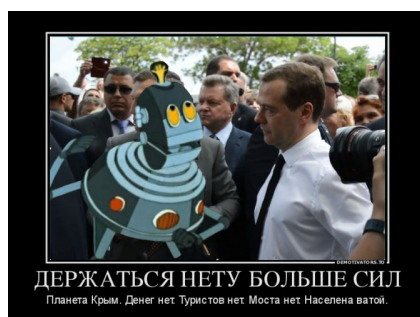
³² Л.В. Бабина, *Об особенностях демотиватора...*, s. 29.

³³ Krym wchodził już wówczas w skład Federacji Rosyjskiej.

³⁴ *Денег нет, но вы держитесь. Чем удивило общение премьера с народом*, https://www.gazeta.ru/comments/2016/05/24_e_8262629.shtml (03.08.2017).



[9] На новый зонт денег нет.
Но ты держись, Дима!



[10] Держаться нету больше сил.
Планета Крым. Денег нет.
Туристов нет. Моста нет.
Населена ватой.

Планета Шелезяка. Полезных ископаемых нет. Воды нет. Растительности нет. Населена роботами. (сигнал SOS wysłany z planety Szeleziaka)
Планета Крым. Денег нет. Туристов нет. Моста нет. Населена ватой.

Zrozumienie komunikatu nie jest możliwe bez znajomości takich faktów, jak zmiana statusu administracyjno-politycznego Krymu w 2014 roku, malejąca liczba turystów na półwyspie, budowa mostu łączącego Krym z Rosją przez Cieśninę Kerczeńską, odzwierciedlony w nominacji językowej podział ludności na zwolenników i przeciwników Rosji: „ватники”, „вата”, „колорады”, „укропы”³⁵.

Jak odnotowano na wstępie, humor w dyskursie politycznym może być przejawem wolności słowa i pełnić funkcję terapeutyczną. Za ludycznością demotywatorów politycznych, programowo wpisaną w ten gatunek, nie zawsze jednak kryje się „drugie dno”. Plakaty demotywacyjne o tematyce politycznej bywają również tworzone dla czystej rozrywki. Niektóre gry intersemiotyczne uruchamiają ukryte sensy [por. 11], inne natomiast nie skłaniają do głębszej refleksji [por. 12].

Fotografie ze szczytu państw G8 (Włochy, 2009) wywołały poruszenie wśród blogerów Runetu. Fotoreporterzy opublikowali serię zdjęć, na których politycy przypominają osoby po spożyciu alkoholo-

³⁵ Zob. Э. Капела, *Политизированные номинации в русскоязычном медиапространстве*, w: K. Dembska, D. Paśko-Konecniak (red.), *Współczesne badania nad językiem rosyjskim i jego odmianami*, UMK, Toruń 2017, s. 111–122.



[11] Вертикаль Власти Росии
тоже нуждается в поддержке
Запада.



[12] О вкусах не спорят.

lu³⁶. Na zdjęciu wykorzystanym w demotywatorze [11] ówczesnego prezydenta Rosji Dmitrija Miedwediewa podtrzymuje prezydent Francji Nicolas Sarkozy oraz premier Włoch Silvio Berlusconi. Połączenie zdjęcia z komentarzem „Вертикаль власти России тоже нуждается в поддержке Запада” (Pion władzy w Rosji też wymaga wsparcia Zachodu) daje możliwość dwupłaszczyznowego odczytania podpisu wskutek deleksykalizacji stałego związku wyrazowego „вертикаль власти” (pionowy podział władzy³⁷ vs pionowe ułożenie ciała przedstawiciela władzy) oraz aktualizacji znaczeń rzeczownika „поддержка” (помощь vs подпорка). Element wizualny dekonstruuje pierwotny sens przekazu werbalnego.

Powyższy krótki przegląd rosyjskich demotywatorów o tematyce politycznej pozwala na poczynienie kilku uwag. Demotywator polityczny traktowany jako peryferyjny gatunek nieformalnego dyskursu politycznego sytuuje się na pograniczu dyskursu internetowego i politycznego. Autor demotywatora to nadawca nieprofesjonalny, nieinstytucjonalny, zwykle anonimowy (skrywający się za identyfi-

³⁶ Медведев стал жертвой нападения, «Корреспондент.net», 9.06.2009, <http://korrespondent.net/world/896341-medvedev-stal-zhertvoj-paparacci> (17.08.2017).

³⁷ Вертикаль власти — ‘вошедшее в употребление осмысление распределения власти, управленческих функций снизу доверху, по вертикальной линии’. В.Ф. Халипов, Е.В. Халипов, *Власть. Политика. Государственная служба. Словарь*, Луч, Москва 1996, http://power_politics.academic.ru (03.08.2017).

katorem użytkownika, tzw. nickiem), który — wykorzystując kanał publiczny — tworzy przekaz nieformalny, schematyczny i możliwy do zwielokrotnienia. Tworzenie demotywatorów może być uznane za rodzaj aktywności obywatelskiej. Badacze komunikacji politycznej podkreślają, że w wyniku demokratyzacji społeczeństwa oraz dostępu do środków społecznego przekazu (szczególnie w dobie Web.2.0), obywatele nie są już tylko odbiorcami, ale stają się również nadawcami przekazów³⁸. Komunikację za pomocą demotywatorów cechuje symetryczność relacji nadawczo-odbiorczych. Jest to jeden z nowych sposobów komunikowania się ze sobą rządzonych, co pozwala zaliczyć go do asocjacyjnego typu komunikacji politycznej³⁹.

Demotywator jest połączeniem elementów kodu werbalnego i wizualnego (nazywa się go m.in. tekstem polikodowym, hybrydalnym, kreolizowanym), tak więc do odczytania sensu przekazu niezbędne są zwykle obie części kompozycyjne, stanowiące integralną całość. Zbadany materiał nie daje podstaw do wyciągania wniosków o przewadze komponentu wizualnego nad słownym (pomijając dominację przestrzenną), na co zwraca się uwagę w niektórych opracowaniach⁴⁰. Niekiedy sytuacja jest wręcz odwrotna: obraz umieszczony na plakacie wydaje się redundantny, ponieważ powtarza część informacji zawartej w tekście (podpisie). W takim przypadku forma demotywatora służy jedynie jako efektywne i efektowne narzędzie samowyróżnienia obywatela/użytkownika Internetu i/lub utrwalenia oraz rozpowszechnienia określonych treści.

Immanentną cechą tego gatunku jest silna intertekstualność, którą trzeba tu potraktować bardzo szeroko, mając na uwadze także intertekstualność intersemiotyczną i wizualną. Dorota Zdunkiewicz-Jedynak konstatuje:

W przypadku memu internetowego gra intertekstualna jest bardziej skomplikowana niż w wypadku tradycyjnych tekstów literackich, ponieważ odnosi się do różnych systemów znakowych współlistniejących w samym memie — ikonicznych i werbalnych, często oprócz nawiązań do memów sieciowych proces odkrywania związków intertekstualnych wymaga dodatkowo odkrycia pozasieciowych odniesień tekstowych⁴¹.

³⁸ Zob. J. Fras, *Komunikacja polityczna. Wybrane zagadnienia gatunków i języka wypowiedzi*. Uniwersytet Wrocławski, Wrocław 2005, s. 42–45.

³⁹ Tamże, s. 36.

⁴⁰ H. Kudlińska, *Demotywator jako nowy gatunek...*, s. 314–315.

⁴¹ D. Zdunkiewicz-Jedynak, *Intertekstualność współczesnej komunikacji internetowej. Intertekstualne odwołania wewnątrzgatunkowe w memach*, „Poznańskie Spotkania Językoznawcze. Poznań Linguistic Forum” 2016, nr 32, s. 59.

Odwołania intertekstualne mogą zostać odczytane pod warunkiem przynależności nadawcy i odbiorcy do tej samej wspólnoty dyskursywnej. W dostrzeżeniu intertekstualności pomagają wiedza uprzednia, ale też eksplicytnie sygnały w postaci grafiki z filmu, zdjęcia lub nazwiska polityka, do którego słów odwołuje się podpis, na przykład: „Сортиры отменяются⁴². Путин поручил спецслужбам ‘выковырять террористов со дна канализации’”⁴³ (komentarz pod zdjęciem Putina).

Traktując badane demotyvatory jako element dyskursu politycznego, należy pamiętać, że pełna ich interpretacja wymaga uwzględnienia czynników pozajęzykowych, które są nieodłącznym składnikiem każdego dyskursu.

Эва Капеля

ДЕМОТИВАТОРЫ В РОССИЙСКОМ ПОЛИТИЧЕСКОМ ДИСКУРСЕ

Резюме

В широком понимании политический дискурс включает в себя как институциональные, так и неинституциональные формы коммуникации. Данный тип дискурса представляет собой радиальную структуру, состоящую из центральных и периферийных жанров. Учитывая сферу реализации, содержание и особенности сообщения, демотивационные плакаты можно причислить к непрототипическим жанрам политического дискурса. В статье описываются русскоязычные демотиваторы, героями которых являются важнейшие российские политики. Анализу подвергаются формальные и семантические отношения между композиционными элементами плакатов. Учитываются также экстралингвистические факторы как неотъемлемый компонент любого дискурса. Исследование позволило определить жанровые характеристики политического демотиватора, а также выявить его функции в политической коммуникации.

⁴² Odwołanie do słynnego skrzydlatego słowa „мочить в сортире”, pochodzącego z wypowiedzi W. Putina z 1999 roku w związku z wojną w Czeczeni: „Мы будем преследовать террористов везде. В аэропорту — в аэропорту. Значит, Вы уж меня извините, в туалете поймает, мы и в сортире их замочим, в конце концов”. <https://ru.wiktionary.org/wiki/23.08.2017>.

⁴³ Cytat z wypowiedzi Putina z 2010 roku. Po aktach terrorystycznych w moskiewskim metrze: „Это дело чести правоохранительных органов — выковырять их (террористов) со дна канализации на свет божий”. «АиФ» 30.03.2010, <http://www.nn.aif.ru/society/details/520489> (23.08.2017).

Ewa Kapela

DEMOTIVATORS IN RUSSIAN POLITICAL DISCOURSE

Summary

Political discourse, in broad terms, is created by both institutional as well as non-institutional forms of communication. The discussed type of discourse has a radial structure consisting of central and peripheral genres. Due to the range of realisation, content and the specificity of a message, demotivational posters on politics can be classified as peripheral genres of political discourse. The article is devoted to the Russian-language demotivators presenting the most important Russian politicians. The author analysed formal and semantic relations between the compositional elements of posters. Extralinguistic factors, which are indispensable elements of each discourse, were also taken into consideration. The results of the research allowed to define genre features of the political demotivator and to indicate its function of political communication.